

บทความวิจัย

การประเมินการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีผ่านกิจกรรม
การเรียนรู้โดยการรับใช้สังคม ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1
โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษา
Learning Assessment for Promoting Good Citizenship by Service
Learning Activities of Matthayomsuksa 1 Students
at Kasetsart University Laboratory School, C
enter for Educational Research and Development

จารุพัฒน์ จำกิจ¹

E-mail: superman__jar@hotmail.com

สุนทรา ไตบัว²วิภาวรินทร์ แสงจันทร์³

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาแนวทางการประเมินการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองดีโดยการจัดกิจกรรมการรับใช้สังคม และศึกษาผลการจัดกิจกรรมการรับใช้สังคมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษา วิธีการดำเนินการวิจัยประกอบด้วย การวิจัยปฏิบัติการ (action research) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้ 4 แผน แบบบันทึกผลการเรียนรู้ แบบประเมินผลงาน แบบประเมินโครงการ บันทึกการเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม สมุดบันทึกความดี และแบบประเมินความเป็นพลเมืองดี วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้การวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าความถี่ และค่าร้อยละ ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาแนวทางการประเมินการเรียนรู้และความเหมาะสมของวิธีการประเมินความเป็นพลเมืองดี โดยการจัดกิจกรรมการรับใช้สังคม ได้หน่วยการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ 3 หน่วยการเรียนรู้ จำนวน 12 คาบ และผลการประเมินการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองดีโดยการจัดกิจกรรมการรับใช้สังคม 5 ด้าน นักเรียนมีคะแนนที่ได้จากการประเมินการเรียนรู้หลังการจัดกิจกรรมการรับใช้สังคม เพิ่มขึ้นทุกด้าน

คำสำคัญ: การประเมินการเรียนรู้ ความเป็นพลเมืองดี กิจกรรมการรับใช้สังคม

¹ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการวิจัยและประเมินทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ดร. สาขาการวิจัยและประเมินทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ดร. สาขาหลักสูตรและการสอน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Abstract

This study was conducted to develop a learning assessment on good citizenship through community service activities and the results of such activities performed by matthayomsuksa 1 students studying at Kasetsart University Laboratory School, Center for Educational Research and Development. The researcher applied an action research method using instruments, namely four lesson plans, learning journal form, learning assessment form, and records of activities participation and good citizenship. The collected data were analyzed using content analysis and descriptive statistics: mean, standard deviation, and percentage. The findings reveal that the learning assessment on community service activities can be made by using 3 learning units in 12 classroom periods. The findings of good citizenship assessed from five aspects of community service activities show that participants achieved an excellent level above 80 percent in all aspects which are higher than those as previously set in the criteria.

Keywords: learning assessment, good citizenship, service learning activities

บทนำ

การศึกษามีความสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งในการจัดการศึกษาเป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ต้องดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนและยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ เพราะผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ซึ่งในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 มาตรา 7 กล่าวไว้ว่า กระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ตลอดจนการรู้จักการพึ่งตนเอง มีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องสามารถนำความรู้ที่ไปพัฒนาตนเอง

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2554, น.6) เพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เป็นคนดี คนเก่งในสังคม เป็นผู้ที่มีปัญญาและสามารถนำความรู้ที่มีไปใช้พัฒนาสังคม และประเทศชาติ รู้จักบทบาทหน้าที่และเห็นคุณค่าของตนเอง รักการอ่าน รักการเขียนและรักการค้นคว้า มีความรู้อันเป็นสากล รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการมีทักษะและศักยภาพในการสื่อสารและการใช้เทคโนโลยี (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545, น.6)

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ต้องการให้ผู้เรียนได้แสวงหาความรู้และประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่ม

ชุมชน สังคม ที่มีวัฒนธรรมคล้ายคลึงและแตกต่างกัน (อาทิตยา จำรูญรัตน์, 2551, น.17) มีการขัดเกลาทางสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยเฉพาะระบบการเมืองการปกครองของประเทศไทยภายใต้รัฐธรรมนูญโดยผู้เรียนต้องเรียนรู้และเข้าใจรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ เพื่อจะได้ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยและมีคุณธรรม (เกษม ศิริสัมพันธ์, 2545, น.15) เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาต่อสังคมอย่างมีเหตุผล แต่จากสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผ่านมายังไม่ประสบผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรทำให้ครูผู้สอนประสบปัญหาในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เนื่องจากการสอนของครูเน้นแต่เฉพาะเนื้อหาเท่านั้น มิได้มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติแก้ปัญหาและเน้นการตระหนักถึงความ เป็นพลเมืองดีเท่าที่ควร (นิคม สุขมงคล, 2551, น.43) และยังพบว่าพัฒนาการทางการเรียนลดลง ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่องความเป็นพลเมืองดีนั้นควรให้นักเรียนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในสังคม เช่น กิจกรรมการรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด กิจกรรมการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีไทย เพื่อที่จะทำให้นักเรียนสามารถเข้าไปมีส่วนช่วยเหลือและพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้าได้ ดังนั้นครูผู้สอนจึงควรจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมการรับใช้สังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนการสอน ซึ่งนักเรียนจะสามารถนำความรู้ที่ได้จากการเรียนและ กิจกรรมที่ได้ปฏิบัติมาประยุกต์ใช้ให้เกิด

ประโยชน์สูงสุดในการเรียน ส่วนปัญหาด้านผู้เรียนพบว่า นักเรียนมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ บทเรียนและกิจกรรมไม่สร้างความสนใจ เนื้อหามากและกว้างเกินไป ทำให้ผู้เรียนขาดความเข้าใจเนื้อหาและเกิดความเบื่อหน่ายซึ่งการประเมินการเรียนรู้มักจะทำเมื่อสิ้นสุดการเรียนการสอน ทั้งนี้หากมีการประเมินเพื่อพัฒนาและปรับปรุงระหว่างการจัดการเรียนการสอนก็จะทำให้การเรียนรู้บรรลุตามจุดประสงค์ได้ (ทศนา แคมมณี, 2550, น.90)

การวัดประเมินการเรียนรู้ที่ควบคู่กับการจัดกิจกรรมรับใช้สังคมจะก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ซึ่งถือเป็นการสื่อสารระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนโดยจะทำให้ผู้สอนและผู้เรียนได้มีโอกาสใกล้ชิดและสามารถติดต่อสื่อสารแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์สามารถเสริมสร้างความเป็นพลเมือง (ทิพย์พาพร ดันดีสุนทร, 2554, น.11) ตอบสนองต่อจุดมุ่งหมายการเรียนรู้ที่หลากหลายจึงสามารถนำไปใช้เป็นวิธีการประเมินการเรียนรู้ที่เป็นผู้เรียนเป็นสำคัญได้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544, น.14)

ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงเห็นว่าการจัดการเรียนการสอนและการประเมินการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีผ่านกิจกรรมการเรียนรู้โดยการรับใช้สังคมเป็นวิธีการทางการศึกษาอย่างหนึ่งที่ช่วยแก้ปัญหาและปรับปรุงการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาผู้เรียนให้เต็มตามศักยภาพที่มีด้วยการใช้กิจกรรมการเรียนรู้

เพื่อรับใช้สังคมและการประเมินการเรียนรู้ที่หลากหลาย ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดในการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีผ่านกิจกรรมการเรียนรู้โดยการรับใช้สังคมควบคู่กับการประเมินการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดี โดยมีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการที่จะทำให้สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมปัจจุบันได้อย่างมีความสุขและเป็นพลเมืองดีของสังคมต่อไป

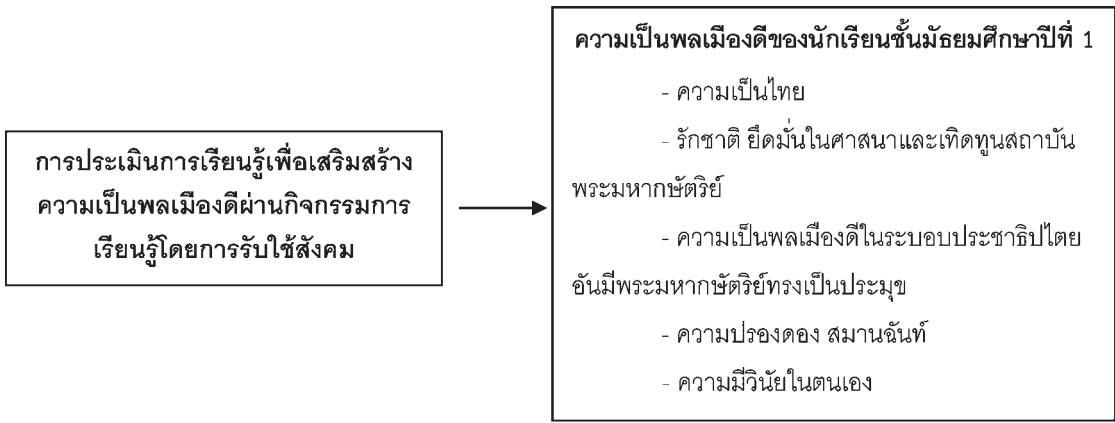
วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาแนวทางการประเมินการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองดีโดยการจัดกิจกรรมการรับใช้สังคม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษา
2. เพื่อศึกษาผลการจัดกิจกรรมการรับใช้สังคมเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดี ชั้น

มัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการประเมินการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองดีตามหลักการจัดกิจกรรมการรับใช้สังคม โดยสังเคราะห์แนวคิด หลักการ งานวิจัยและข้อมูลที่ได้จากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานในชุมชน เพื่อนำมากำหนดกรอบแนวคิดในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อความเป็นพลเมืองดี และกำหนดขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ตามหลักการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม ตามแนวคิดทฤษฎี park service-learning model โดยมุ่งพัฒนาความเป็นพลเมืองทั้ง 5 ด้าน ซึ่งกำหนดโดยคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติตามนโยบายค่านิยมหลัก 12 ประการในด้านการเรียนการสอนหน้าที่พลเมือง (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2547, น.5) ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

วิธีการดำเนินวิจัยครั้งนี้ ดำเนินการวิจัยในรูปแบบของการวิจัยปฏิบัติการ (action research) ดังนี้

1. **ขั้นเตรียมการ** มีขั้นตอนในการดำเนินการ ดังนี้

1.1 วิเคราะห์ปัญหาที่เกิดจากการจัดกระบวนการเรียนการสอนในห้องเรียนร่วมกับครูผู้สอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1

1.2 ศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้หน้าที่พลเมือง สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2557 คู่มือการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

1.3 วิเคราะห์มาตรฐานการเรียนรู้ มัธยมศึกษาปีที่ 1 สาระการเรียนรู้ ผลการเรียนรู้ที่คาดหวังของกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 กำหนดสาระการเรียนรู้ที่คาดหวังเพื่อเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

1.4 สร้างแผนการสอน จำนวน 4 แผนการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้การรับใช้สังคม มีระยะเวลา 4 สัปดาห์ ๆ ละ 3 ชั่วโมง รวม 12 ชั่วโมง

1.5 การตรวจสอบคุณภาพของแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนผ่านกิจกรรมการเรียนรู้การรับใช้สังคม โดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน มีค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไป

2. **ขั้นปฏิบัติการ** ผู้วิจัยเตรียมความ

พร้อมให้กับนักเรียน โดยชี้แจงวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนผ่านกิจกรรมการเรียนรู้การรับใช้สังคม ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และคำนึงถึงถึงความสนใจ ความถนัดของนักเรียนและความแตกต่างระหว่างบุคคล มีขั้นตอนในการดำเนินการ ดังนี้

2.1 **ขั้นเตรียมการ** ผู้วิจัยหาความต้องการของชุมชนที่นักเรียนพอจะช่วยเหลือได้จากนั้นนำปัญหาที่เลือกได้มาวิเคราะห์หาสาเหตุและแนวทางแก้ไข แล้ววางแผนกิจกรรม

2.2 **ขั้นดำเนินการ** ผู้วิจัยให้นักเรียนนำเสนอแผนงานเพื่อให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นต่อการทำกิจกรรมและให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการทำกิจกรรมเพื่อนำแผนการที่วางไว้ไปปฏิบัติให้เกิดขึ้นเป็นรูปธรรม

2.3 **การวิเคราะห์และอภิปรายผล** นำประสบการณ์ที่ได้ทำกิจกรรมมาวิเคราะห์ผ่านการอภิปรายและเปิดโอกาสให้นักเรียนเล่าถึงประสบการณ์ที่ได้รับหลังจากที่นักเรียนได้ทำกิจกรรม เพื่อที่นักเรียนได้แบ่งปันประสบการณ์กันเอง สรุปสิ่งที่ได้รับจากกิจกรรมว่าได้เรียนรู้อะไรมาบ้างจากประสบการณ์ที่ผ่านมา

2.4 **ขั้นสรุป** นักเรียนร่วมกันสรุปผลที่ได้รับจากการเรียนรู้ และผู้วิจัยสรุปเพิ่มเติม

3. **ขั้นสังเกตกิจกรรมของการปฏิบัติ** ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในขณะที่นักเรียนปฏิบัติกิจกรรม บันทึกเหตุการณ์อย่างละเอียดในด้านความก้าวหน้าของนักเรียนและอุปสรรคที่เกิดขึ้น เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปปรับปรุงแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนผ่านกิจกรรมการเรียนรู้การรับใช้สังคม ใน

แผนการจัดการเรียนรู้ต่อไป โดยใช้แบบประเมินผลงาน แบบประเมินโครงการ บันทึกความดีแบบบันทึกการเข้าร่วมกิจกรรมสาธารณประโยชน์ และแบบบันทึกผลการเรียนรู้ เป็นสิ่งสะท้อนถึงการเรียนรู้ของนักเรียน เมื่อนักเรียนเรียนครบตามแผนการสอน

4. **ขั้นสะท้อนผลการปฏิบัติการ** นำข้อมูลที่ได้จากขั้นสังเกตกิจกรรมของการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ในแต่ละแผนมาวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงการจัดการกิจกรรมในแผนต่อไป ให้เหมาะสมกับการเรียนรู้ของนักเรียน

ประชากร

นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 7 ห้อง ที่ศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2558 โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษา

กลุ่มตัวอย่าง

นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/7 ที่ศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2558 จำนวน 39 คน โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษา ซึ่งใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย (simple random sampling)

ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

ตัวแปรอิสระ คือ การประเมินการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองผ่านกิจกรรมการรับใช้สังคม

ตัวแปรตาม คือ 1) ความเป็นพลเมืองดี

ของนักเรียน ประกอบด้วย

1.1) ความเป็นไทย

1.2) รักชาติ ยึดมั่นในศาสนาและเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์

1.3) ความเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

1.4) ความปรองดอง สมานฉันท์

1.5) ความมีวินัยในตนเอง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีผ่านกิจกรรมการรับใช้สังคม ประกอบด้วย

1) แผนการเรียนรู้ 4 แผน ดังนี้ 1.1) แผนการเรียนรู้ที่ 1 ความเป็นไทย 1.2) แผนการเรียนรู้ที่ 2 รักชาติ ยึดมั่นในศาสนาและเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ 1.3) แผนการเรียนรู้ที่ 3 ความเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขและความมีวินัยในตนเอง 1.4) แผนการเรียนรู้ที่ 4 ความปรองดอง สมานฉันท์ โดยมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนโดยการดำเนินไปควบคู่กับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ที่มุ่งส่งเสริมความเป็นพลเมืองดีและทำผลการประเมินมาพัฒนาผู้เรียนด้วยการให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการประเมินตนเอง ครูผู้สอนประเมินนักเรียน โดยมีวิธีการประเมินความเป็นพลเมืองดีของผู้เรียนเป็นรายบุคคลและรายกลุ่ม

2) แบบบันทึกผลการเรียนรู้ เป็นแบบบันทึกที่ใช้บันทึกพฤติกรรมหรือสิ่งที่นักเรียนได้

ปฏิบัติภายหลังจากการเรียนรู้ในหัวข้อที่กำหนดไว้พร้อมทั้งลงวันและเวลาที่ได้ปฏิบัติพฤติกรรมดังกล่าว โดยใช้เกณฑ์การให้คะแนนแบบรูบริคส์จากการการประเมินโดยตนเองและครูเป็นผู้ประเมิน

3) บันทึกการเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม เป็นแบบบันทึกที่นักเรียนต้องเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม และบันทึกการเข้าร่วมกิจกรรมลงในแบบบันทึกการเข้าร่วมกิจกรรมนี้แล้วจึงเสนอให้ครูที่ปรึกษาของนักเรียนลงนามรับรอง

4) สมุดบันทึกความดี เป็นสมุดบันทึกให้นักเรียนบันทึกความดีที่นักเรียนได้ปฏิบัติในแต่ละวันลงในแบบบันทึกความดี เมื่อนักเรียนบันทึกความดีแล้ว ให้ผู้ปกครองและครูอาจารย์ลงลายมือชื่อรับรอง

5) แบบประเมินผลงาน ใช้เกณฑ์การให้คะแนนแบบรูบริคส์เพื่อประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียน หลังจากรับการจัดการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้การรับใช้สังคม มีค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ ตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไป

6) แบบประเมินโครงการ ใช้เกณฑ์การให้คะแนนแบบรูบริคส์เพื่อประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียน หลังจากรับการจัดการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้การรับใช้สังคม มีค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ ตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไป

7) แบบประเมินความเป็นพลเมือง นำไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่ใกล้เคียงมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.829

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้การวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าความถี่ และค่าร้อยละ

ผลการวิจัย

1. ผลการพัฒนาแนวทางการประเมินการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีผ่านกิจกรรมการเรียนรู้โดยการรับใช้สังคม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษา

ผลการพัฒนาแนวทางการประเมินการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีผ่านกิจกรรมการเรียนรู้โดยการรับใช้สังคม พบว่า

1.1) ด้านความเป็นไทย นักเรียนมีความเป็นไทยมากขึ้นในด้านการร่วมกันอนุรักษ์ประเพณีไทยมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกไทย

1.2) ด้านรักชาติ ยึดมั่นในศาสนา และเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ นักเรียนมีความรักชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์และสามารถน้อมนำพระบรมราโชวาทและหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

1.3) ด้านความเป็นพลเมืองดีในระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และด้านความมีวินัยในตนเอง นักเรียนสามารถปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีและมีความมีวินัยในตนเองมากขึ้น

1.4) ด้านความปรองดอง สมานฉันท์ ร่วมในการแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธีได้ นักเรียนสามารถปรับตัวและอยู่ร่วมกันใน รายละเอียดสิ่งที่มุ่งประเมิน เครื่องมือ ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้และมีส่วน วิธีการประเมิน และผลที่ได้ ดังแสดงในตาราง 1

ตาราง 1 สรุปแนวทางการประเมินการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีผ่านกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้สังคม

สิ่งที่มุ่งประเมิน	เครื่องมือ	วิธีการประเมิน	ผลที่ได้
แผนที่ 1 ความเป็นไทย			
<p>ความรู้</p> <ol style="list-style-type: none"> มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกชาติไทย แสดงออกถึงความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละต่อสังคม เห็นคุณค่าและอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย <p>คุณลักษณะอันพึงประสงค์</p> <p>การรักความเป็นไทย</p> <p>ทักษะกระบวนการ</p> <p>การคิดแก้ปัญหาและกระบวนการกลุ่ม</p>	<ul style="list-style-type: none"> - แบบบันทึกผลการเรียนรู้ - แบบประเมินผลงาน - แบบประเมินโครงการ 	<p>ตรวจแบบบันทึกผลการเรียนรู้และการประเมินผลงานและโครงการของนักเรียน</p>	<p>นักเรียนมีความเป็นไทยมากขึ้นในด้านการร่วมกันอนุรักษ์ประเพณีไทยมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกชาติไทย</p>
แผนที่ 2 รักชาติ ยึดมั่นในศาสนา และเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์			
<p>ความรู้</p> <ol style="list-style-type: none"> เป็นแบบอย่างของความรักชาติยึดมั่นในศาสนาและเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ ประยุกต์และเผยแพร่พระบรมราโชวาทหลักการทรงงานและหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง <p>คุณลักษณะอันพึงประสงค์</p> <ol style="list-style-type: none"> รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย ใฝ่เรียนรู้ <p>ทักษะกระบวนการ</p> <p>การวิเคราะห์ การใช้ทักษะชีวิต และกระบวนการกลุ่ม</p>	<ul style="list-style-type: none"> - แบบบันทึกผลการเรียนรู้ - แบบประเมินผลงาน - แบบประเมินโครงการ 	<p>ตรวจแบบบันทึกผลการเรียนรู้และการประเมินผลงานและโครงการของนักเรียน</p>	<p>นักเรียนมีความรักชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ และสามารถนำพระบรมราโชวาทและหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในชีวิตรประจำวันได้</p>

สิ่งที่มุ่งประเมิน	เครื่องมือ	วิธีการประเมิน	ผลที่ได้
แผนที่ 3 พลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขและความมีวินัย			
<p>ความรู้</p> <p>1. ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย</p> <p>2. มีส่วนร่วมและรับผิดชอบในการตัดสินใจตรวจสอบข้อมูลเพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจในกิจกรรมต่างๆ</p> <p>3. ปฏิบัติตนเป็นผู้มีวินัยในตนเอง</p> <p>คุณลักษณะอันพึงประสงค์</p> <p>1. มีวินัย</p> <p>2. ใฝ่เรียนรู้</p> <p>3. มุ่งมั่นในการทำงาน</p> <p>4. มีจิตสาธารณะ</p> <p>ทักษะและกระบวนการ</p> <p>การใช้ทักษะชีวิตและกระบวนการกลุ่ม</p>	<p>- แบบประเมินผลงาน</p> <p>- การตรวจสอบสมุดบันทึกความดี</p> <p>- แบบบันทึกผลการเรียนรู้</p> <p>- แบบบันทึกการเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม</p>	<p>การตรวจบันทึกการเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม สมุดบันทึกความดี และแบบบันทึกผลการเรียนรู้</p>	<p>นักเรียนสามารถปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีและมีความมีวินัยในตนเองมากขึ้น</p>
แผนที่ 4 ประองตอง และสมานฉันท์			
<p>ความรู้</p> <p>1. ยอมรับความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และพึ่งพาซึ่งกัน และกัน</p> <p>2. มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยสันติวิธี</p> <p>คุณลักษณะอันพึงประสงค์</p> <p>1. รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์</p> <p>2. ซื่อสัตย์สุจริต</p> <p>3. ใฝ่รู้ใฝ่เรียน</p> <p>4. มุ่งมั่นในการทำงาน</p> <p>5. รักความเป็นไทย</p> <p>ทักษะและกระบวนการ</p> <p>การแก้ปัญหาและกระบวนการกลุ่ม</p>	<p>- แบบประเมินผลงาน</p> <p>- การตรวจสอบสมุดบันทึกความดี</p> <p>- แบบบันทึกผลการเรียนรู้</p> <p>- แบบบันทึกการเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม</p>	<p>การตรวจบันทึกการเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม สมุดบันทึกความดี และแบบบันทึกผลการเรียนรู้</p>	<p>นักเรียนสามารถปรับตัวและอยู่ร่วมกันในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ และมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธีได้</p>

2. ผลการประเมินความเป็นพลเมืองดีโดยการจัดกิจกรรมการรับใช้สังคม ประกอบด้วย 5 ด้าน ดังนี้

ตาราง 2 แสดงผลการประเมินความเป็นพลเมืองดีก่อนและหลังการจัดกิจกรรมการรับใช้สังคม (n=39)

ความเป็นพลเมืองดีในแต่ละด้าน	ก่อนเรียน (คะแนนเฉลี่ย)	หลังเรียน (คะแนนเฉลี่ย)	ผลต่างของคะแนนเฉลี่ย	การแปลผล
1. ด้านความเป็นไทย	2.62	2.82	0.20	คะแนนเพิ่มขึ้น
2. ด้านรักชาติ ยึดมั่นในศาสนาและเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์	2.53	2.87	0.34	คะแนนเพิ่มขึ้น
3. ด้านความเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข	2.66	2.91	0.25	คะแนนเพิ่มขึ้น
4. ด้านความปรองดอง สมานฉันท์	2.62	2.91	0.29	คะแนนเพิ่มขึ้น
5. ด้านความมีวินัยในตนเอง	2.61	2.89	0.28	คะแนนเพิ่มขึ้น

จากตาราง 2 การประเมินผลความเป็นพลเมืองดีหลังการจัดกิจกรรมการรับใช้สังคมทั้ง 5 ด้าน พบว่า นักเรียนมีพฤติกรรมที่แสดงถึงพัฒนาการความเป็นพลเมืองดีรายด้านจากคะแนนเต็ม 3 คะแนน ซึ่งนักเรียนมีค่าเฉลี่ยของคะแนนทุกด้านที่ประเมินเพิ่มขึ้นเมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียน โดยด้านที่มีคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนเพิ่มมากที่สุด คือ ด้านที่ 2 รักชาติ ยึดมั่นในศาสนา และเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ และด้านที่มีคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนเพิ่มน้อยที่สุด ด้านที่ 1 ความเป็นไทย

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาการประเมินการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีผ่านกิจกรรม

การเรียนรู้โดยการรับใช้สังคมระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษา สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. การจัดกิจกรรมการประเมินการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีผ่านกิจกรรมการเรียนรู้โดยการรับใช้สังคม

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีโดยการรับใช้สังคมนั้น มีเป้าหมายที่สำคัญคือ เพื่อให้เยาวชนมีคุณลักษณะที่ดีของคนไทยซึ่งสอดคล้องกับนันทิยา ดันศรีเจริญ (2546, น.13) ได้กล่าวถึงกิจกรรมการเรียนรู้โดยการรับใช้สังคม ไว้ว่าเป็นการจัดการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้เด็กนักเรียนได้ทำความรู้จักกับชุมชน วิเคราะห์ถึงความต้องการของชุมชนที่นักเรียนสามารถ

ช่วยเหลือได้ โดยนำความรู้ในห้องเรียนมาประยุกต์ใช้ พร้อมทั้งได้เรียนรู้จากการลงมือช่วยเหลือชุมชนด้วย รวมถึงเห็นคุณค่าความสำคัญและมีส่วนร่วมมือในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและประเพณีไทย เห็นคุณค่าและแสดงออกถึงความรักชาติ ยึดมั่นในศาสนา และเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขด้วยการดำเนินชีวิตตามวิถีประชาธิปไตย มีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขมีความปรองดองสมานฉันท์ สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมแห่งความหลากหลาย มีการจัดการความขัดแย้งและสันติวิธี ตลอดจนเป็นผู้มีวินัยในตนเองโดยการจัดการเรียนรู้ให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวนี้ ผู้สอนจะต้องใช้กระบวนการ เทคนิค วิธีสอนที่มีขั้นตอนเน้นสู่การปฏิบัติจริง อีกทั้งยังต้องใช้กระบวนการคิดที่หลากหลายในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อีกด้วย

การประเมินการจัดการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมการรับใช้สังคม เป็นการประเมินตามสภาพจริงของนักเรียน โดยมี วิธีการประเมินที่สอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้ ธรรมชาติของผู้เรียน โดยทำการประเมินจากในระหว่าง การจัดการเรียนรู้ ซึ่งนักเรียนมีการลงมือปฏิบัติจริง สังเกตกระบวนการทำงาน พฤติกรรมการเรียนรู้ และทำการประเมินหลังการจัดการเรียนรู้ โดยพิจารณาจากคุณภาพของผลงาน โครงการ โดยใช้เกณฑ์การประเมินแบบบูรณาการ ซึ่งสอดคล้องกับ สุวิมล ว่องวานิช (2546,น.13) กล่าวว่า การประเมิน

ตามสภาพจริง เป็นกระบวนการตัดสินความรู้ความสามารถและทักษะต่าง ๆ ของผู้เรียน ในสภาพที่สอดคล้องกับชีวิตจริง โดยใช้เรื่องราวเหตุการณ์ สภาพจริงหรือคล้ายจริงที่ประสบในชีวิตประจำวัน เป็นสิ่งเร้าให้ผู้เรียนตอบสนองโดยการแสดงออก ลงมือกระทำ หรือผลิตจากกระบวนการทำงานตามที่คาดหวังและผลผลิตที่มีคุณภาพจะเป็นการสะท้อนภาพเพื่อลงข้อสรุปถึงความรู้ ความสามารถ และทักษะต่าง ๆ ของผู้เรียนว่ามีมากน้อยเพียงใดน่าพอใจหรือไม่อยู่ในระดับความสำเร็จใด ซึ่งสอดคล้องกับ ชาลิต ชูกำแพง (2551, น.37) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของประเมินตามสภาพจริงว่า เป็นการปฏิบัติในสภาพจริง มีเกณฑ์ที่ใช้ในการประเมินต้องเป็นเกณฑ์การประเมิน แก่นแท้ของการปฏิบัติมากกว่าเป็นเกณฑ์มาตรฐานที่สร้างขึ้นจากผู้ใดผู้หนึ่ง สามารถเปิดเผยได้ มีการประเมินตนเอง เพื่อช่วยให้นักเรียนพัฒนาความสามารถในการประเมินงาน และมีการนำเสนองานเพื่อสะท้อนความรู้สึกของตนว่ารู้อะไร และนอกจากนี้ยังมีความสอดคล้องกับ สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2552, น.24) ที่กล่าวว่า การประเมินตามสภาพจริงเป็นการประเมินด้วยวิธีการที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ผลการประเมินที่สะท้อนความสามารถที่แท้จริงของผู้เรียน จึงควรใช้การประเมินการปฏิบัติ ร่วมกับการประเมินด้วยวิธีการอื่น ภาระงานควรสะท้อนสภาพความเป็นจริงหรือใกล้เคียงกับชีวิตจริงมากกว่าเป็นการปฏิบัติกิจกรรมทั่ว ๆ ไป ดังนั้น การประเมินตามสภาพจริงจะต้องออกแบบการจัดการเรียนรู้ และการประเมินผล

ไปด้วยกัน และกำหนดเกณฑ์การประเมินให้ สอดคล้องหรือใกล้เคียงกับชีวิตจริง

2. ผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จากการประเมินการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีผ่าน กิจกรรมการเรียนรู้โดยการรับใช้สังคม

การที่นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติ การ แสดงออกถึงความเป็นพลเมืองดีด้วยตนเอง ส่ง ผลให้เด็กเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง เกิด การเชื่อมโยงประสบการณ์ที่ปฏิบัติในโรงเรียน เรียนกับชีวิตประจำวัน และหากเด็กได้มีโอกาส ปฏิบัติ ร่วมกับกลุ่มเพื่อนเด็กอาจสามารถแสดง พฤติกรรมที่แสดงถึงองค์ประกอบของลักษณะ ของพลเมืองดี ทั้ง 5 ด้าน เนื่องจากเด็กต้องมี ปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนและครูในขณะที่ปฏิบัติ กิจกรรมร่วมกัน เด็กจะคำนึงถึงผลของการ กระทำของตนเองที่มีต่อบุคคลอื่นก่อให้เกิดการ เคารพต่อ สิทธิของผู้อื่น เคารพกฎ กติกา และ ระเบียบปฏิบัติต่างๆ เด็กจะพัฒนาจิตสำนึก ที่จะรับผิดชอบหน้าที่หรือ ความสำเร็จซึ่ง สอดคล้องกับ ดวงเดือน ศาสตราภรณ์ (2547, น.114-115) ได้กล่าวถึง การพัฒนาจิตสำนึกที่ จะรับผิดชอบหน้าที่หรือความสำเร็จขึ้นแล้ว เด็กจะแสดงความช่วยเหลือเพื่อนในการทำ กิจกรรมกลุ่มต่างๆ เพื่อให้งานของกลุ่มสามารถ สำเร็จลุล่วงไปได้ เด็กอาจอาสาช่วยเพื่อนในการ ทำกิจกรรมต่างๆ ตลอดจนแบ่งปัน สิ่งต่างๆที่ ตนมีให้กับเพื่อนภายในกลุ่ม ซึ่งจะส่งผลให้เกิด ความร่วมมือ ร่วมใจขึ้นมาได้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. การจัดการเรียนรู้แบบกิจกรรมการ เรียนรู้ที่เน้นการบริการสังคม ครูผู้สอนควร ทำการปฐมนิเทศและแนะนำขั้นตอนการเรียน การสอนรวมทั้งทำความเข้าใจในวิธีการดำเนิน กิจกรรมแก่ผู้เรียนเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ กิจกรรมให้ลุล่วง และไม่เกิดปัญหา

2. การจัดการเรียนรู้ที่เน้นการบริการสังคม ครูผู้สอนนับว่า มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งที่จะ ทำให้การจัดการเรียนรู้บรรลุตามจุดมุ่งหมายที่ กำหนดไว้ ครูผู้สอนจึงควรจัดเตรียมสื่อและ แหล่งข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าไว้ก่อนล่วงหน้า

3. ครูผู้สอนสามารถปรับเนื้อหาให้ สอดคล้องกับสถานการณ์หรือสภาพของชุมชน ในขณะนั้นและสามารถยืดหยุ่นในเรื่องของเวลา ในการทำกิจกรรมรับใช้สังคมให้เหมาะสมกับ ผู้เรียนและชุมชนได้

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัย

1. ควรมีการนำกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อ การส่งเสริมความเป็นพลเมืองดีที่เน้นการรับใช้ สังคมมาบูรณาการกับกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่น ๆ โดยวิธีการทำโครงการที่มีการส่งเสริมความเป็น พลเมืองดี

2. ควรมีการวิจัยพัฒนาการจัดกิจกรรม การเรียนรู้กับชุมชนจริง ๆ โดยเน้นการมีส่วน ร่วมของชุมชนในการสร้างเสริมจิตสำนึกเกี่ยว กับความเป็นพลเมืองดีให้กับนักเรียนในระดับ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

เอกสารอ้างอิง

- เกษม ศิริสัมพันธ์. (2545 กรกฎาคม). “เปลี่ยนแปลงการปกครอง: แลไปข้างหน้า”. วารสารเนชั่นสุดสัปดาห์, 11(526), 1-7.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2547). แนวทางการจัดการเรียนการสอนวิชาเพิ่มเติมหน้าที่พลเมือง. กรุงเทพฯ: พัฒนาการพิมพ์.
- ชวลิต ชูกำแพง. (2551). การประเมินการเรียนรู้. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ดวงเดือน ศาสตราจารย์. (2547). รายงานการวิจัยเรื่อง การพัฒนาจิตสำนึกประชาธิปไตยในเยาวชนไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ทิพย์พาพร ตันติสุนทร. (2554). การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (civic education for thai society). กรุงเทพฯ: บริษัท พี.เพรสจำกัด.
- ทีศนา แคมมณี. (2550). ศาสตร์การสอน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นันทิยา ตันศรีเจริญ. (2546). service - learning: เรียนรู้จากการช่วยเหลือสังคม. กรุงเทพฯ: สำนักเรียนรู้.
- นิคม สุ่มงคล. (2551). คู่มือเตรียมสอบสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ม.1. กรุงเทพฯ: เจริญดีมั่นคงการพิมพ์.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2554). การพัฒนาทักษะชีวิตในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน. กรุงเทพฯ: สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2544). การประเมินการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ แนวคิดและวิธีการ. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2552). ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สุวิมล ینگวานิช. (2546). การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อาทิตยา จำรูญรัตน์. (2551). ความยากจนกับการพัฒนาประชาธิปไตย: กรณีศึกษาตำบลแม่แฝก อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่. การศึกษาค้นคว้าอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่.